

**Психофізіологічні особливості розвитку дітей****молодшого дошкільного віку**

**Анотація:** У статті представлено аналітичний огляд Законів та положень стратегії розвитку сучасної освіти і зокрема дошкільного виховання в Україні; окреслено основні підходи виховання дитини дошкільного віку; охарактеризовано психофізіологічні можливості та індивідуальні особливості дитини молодшого дошкільного віку, доцільність організації природного, соціального, предметного та розвиваючого середовища на всебічний розвиток дитини. Акцентовано увагу на своєчасний розвиток дитини дошкільного віку в сенситивні періоди дошкільного дитинства. Наголошено, що саме в молодшому дошкільному віці починає відбуватися інтенсивний розвиток особистості дитини, становлення моральних уявлень та форм суспільної поведінки, це сенситивний період для розвитку мовної та мовленнєвої інформації. Цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери і формуванням інтересів та мотивів поведінки, що детерміновано соціальним оточенням та взаєминами з дорослими. Розкрито домінування ігрової діяльності та головні досягнення дитини у пізнавальному (уявлення про зв'язки різних сфер дійсності, образне та початки логічного мислення, сенсорні та інтелектуальні здібності) та емоційно-вольовому розвитку (прийоми саморегуляції, самостійність в поведінці, усвідомлена дисциплінованість та почуття обов'язку).

**Ключові слова:** фізіологічні особливості, психічні особливості, молодший дошкільний вік.

**Постановка проблеми.** Відповідно до Державної Національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.), Законів України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національної Доктрини розвитку освіти України у XXI ст. пріоритетним завданням системи освіти є виховання дитини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як найвищої індивідуальної і

суспільної цінності.

**Мета** цієї статті полягає у представленні результатів аналітичного огляду наукових і науково-методичних праць, що слугують теоретичним підґрунтям вивченню психофізіологічних особливостей розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Грунтуючись на положеннях двох прийнятих Організацією Об'єднаних Націй нормативних документів, –Загальної декларації прав людини та Конвенції про права дитини, –міжнародне співтовариство прийняло в Джомтєне, Таїланд, в 1990 р. Всесвітню декларацію про освіту для всіх. Її головним положенням є визнання того, що загальна освіта є ключем до сталого розвитку, соціальної справедливості і кращого майбутнього [4,с.15].

Надання людині можливостей отримання освіти на всіх етапах його життя, – в молодшому і дорослому віці, – є суттю і метою освіти для всіх (ОДВ).

У період 1970 - 1990 рр. населення світу у віковій групі від 0 до 5 років збільшилася з 617 до 744 млн. Потім цей процес дещо сповільнилося, і ця цифра становить сьогодні 738 млн. Однак очікується подальше зростання, і до 2020 р. чисельність цієї вікової групи може досягти 776 млн. дітей [4,с.132].

У п'ятому виданні Всесвітньої доповіді з моніторингу освіти для всіх дається оцінка прогресу на шляху досягнення першої цілі ОДВ, яка містить звернений до країн заклик розширювати та вдосконалювати комплексні заходи по догляду за дітьми молодшого віку та їх вихованню, особливо щодо найбільш вразливих і знедолених дітей. Діяльність у цій галузі відіграє вирішальну роль у забезпеченні нинішнього благополуччя і майбутнього розвитку дитини. Тим не менш, наявні дані свідчать про те, що діти молодшого віку, які найбільш потребують виховання та освіти, які можуть отримати найбільшу користь з відповідних програм, швидше за все не будуть мати до них доступу. Охоплення програмами Водмен залишається дуже низьким у більшості країн світу, що розвиваються, і існує лише дуже невелике число програм, призначених для дітей молодшого дошкільного віку. Навіть в умовах обмежених державними ресурсами розробка національної

політики щодо виховання та освіти дітей молодшого дошкільного віку робить благотворний вплив на стан всієї системи освіти тієї чи іншої країни. Тому дуже важливо, щоб країни і міжнародне співтовариство систематичним чином передбачали включення заходів з виховання та освіти дітей молодшого дошкільного віку в якості невід'ємних складових частин у свої стратегії в галузі освіти та зменшення масштабів убогості. Це має велике значення для боротьби з крайньою убогістю і голодом, що є однією з всеосяжних цілей в галузі розвитку, проголошених у прийнятій Організацією Об'єднаних Націй Декларації тисячоліття.

Молодший дошкільний вік у розвитку дитини закладає основу його подальшого життя. Програми з виховання та освіти дітей молодшого дошкільного віку (Водмен) мають велике значення тому, що вони, по-перше, гарантують дотримання прав дитини, що знайшли втілення в Конвенції про права дитини, в даний час ратифікованої 192 країнами [4,с.8]. По-друге, молодший дошкільний вік – це надзвичайно уразливий період у житті дитини, що характеризується швидкими змінами у фізичному, когнітивному, соціальному і емоційному розвитку.

Виходячи з розширених коментарів по Дакарським рамкам дій стосовно до мети 1 ОДВ увага зосереджується як на вихованні, так і на освіту дітей молодшого віку. Термін «виховання», як правило, передбачає необхідність приділення уваги здоров'ю, гігієни та харчування дитини поряд із доглядом за ним, а також створення безпечного для нього середовища, що в цілому має сприяти когнітивному та соціально-емоційному благополуччю дитини. Використаний термін «освіта» стосовно до дитини молодшого дошкільного віку є набагато ширшим поняттям, ніж дошкільна / шкільна освіта, оволодіння знаннями завдяки стимулюванню в ранньому віці, керівництво дитиною за допомогою цілого ряду розвиваючих його дій і можливостей. На практиці можна відокремити виховання від освіти, і, оскільки мова йде про призначеної для дітей молодшого дошкільного віку якісній роботі, необхідно враховувати обидва ці аспекти (Choi, 2002; Myers, 1995; OECD, 2001). У цьому сенсі виховання та освіта є частинами єдиного цілого:

і те й інше необхідно для забезпечення цілісного росту, розвитку і навчання, як про це йдеться в Дакарських рамках дій [4,с.18].

Політика в галузі виховання та освіти дітей молодшого дошкільного віку та надання відповідних послуг залежать від віку і розвитку дитини, і Водмен може бути організована на формальній, неформальній або неофіційній основі. Широкий, цілісний характер Водмен добре видно з переліку цілей політики, яка здійснюється в різних країнах світу:

- ✓ охорона здоров'я, імунізація, годування та харчування дитини;
- ✓ надання підтримки молодим батькам шляхом надання їм інформації та отримання ними освіти;
- ✓ створення безпечного середовища для дітей молодшого дошкільного віку для того, щоб вони могли спокійно грати і спілкуватися зі своїми однолітками;
- ✓ компенсація неблагополуччя і зміцнення опірності до несприятливих умов дітей, що відносяться до уразливих груп;
- ✓ сприяння «готовності шкіл» і підготовка дитини до вступу у початкову школу;
- ✓ надання опікунських послуг дітям, батьки або члени сім'ї яких працюють;
- ✓ зміцнення громад і соціальної єдності (Kamerman, 2005; UNESCO-BIE, 2006; UNICEF, 2006) [4,с.18].

Аналіз сучасних досліджень в галузі дошкільного дитинства Р. Буре, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківської, Г. Люблінської і Т. Піроженко свідчить, що молодший дошкільний вік є початковим етапом формування суб'єкта діяльності, спілкування й пізнання. У цей період відбувається інтенсивний розвиток особистості дитини, її волі, становлення моральних уявлень та форм суспільної поведінки, формування ієрархії мотивів та потреб, загальна й диференційована самооцінка, елементи вольової регуляції поведінки. [1,с.3].

Наукові розвідки, присвячені ранньому й молодшому дошкільному віку, проводилися за такими напрямками: анатомо-фізіологічний (М. Безруких, О. Кочерга, В. Солькін, Д. Фарбер); психологічний (Л. Виготський, З. Гуріна,

І. Дубровіна, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, М. Лісіна,); соціально-педагогічний (Т. Алексеєнко, Н. Гавриш, Л. Кальченко, К. Крутій, І. Макаренко, Ж. Петрочко). У наукових дослідженнях останніх років проблема становлення особистості на етапі раннього онтогенезу розглядається в різних аспектах у дисертаційних роботах З. Гуріної, М. Єлагіної, О. Зимоніної, І. Макаренко, Р. Моїсеєнко, В. Паніної, О. Саприкіної, О. Смирнової та інших. Учені стверджують, що формування особистості дитини від народження відбувається одночасно і взаємопов'язано, в результаті чого розвиток являє собою не послідовність окремих, неузгоджених між собою змін, а носить цілісний, системний характер. Відтак, відхилення в одній області спричинюють зміни в інших. Саме тому надзвичайно важливим є створення атмосфери, сприятливої для психофізичного, емоційного, соціально-морального розвитку малюка.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що автори приділяють увагу фізичному, інтелектуальному, мовленнєвому та іншим сферам розвитку дітей молодшого дошкільного віку (К. Rachel, 1984; G. Rosemary, 2011; В. Кашуба, 2009; М. Кольцова, 1973; Н. Міщенко, 2006;). В опублікованих роботах, присвячених комплексному розвитку дітей наголошується, що на заняттях з фізичного виховання, різні напрями розвитку інтегруються за рахунок цілеспрямованого підбору і використання рухливих ігор та тренувальних вправ, які мають інтелектуальні та моральні компоненти (P. René, 2011; S. Abad, L. Rajmil, O. Sardon, 2011; Н. Пангелова, 2007, 2011; А. Півовар, 2003, 2010; В. Поліщук, 2007; Є. Яхно, 2011).

Теорія та методика дошкільного та шкільного фізичного виховання поповнена багатьма науковими працями, у яких розроблено та обґрунтовано використання технологій оздоровчої (О. Бондар, В. Кашуба, 2005, 2009; Ж. Козіна, 2005, 2009, 2011; Н. Москаленко, 2009, 2011; М. Чернявський, 2011), лікувально-оздоровчої (У. Кіслінг, 2010) та організаційно-ігрової спрямованості (Л. Волошина, 2003; А. Подоляка, 2010).

Особливе занепокоєння у фахівців різних галузей викликає погіршення функціонального та соматичного стану юного покоління на фоні малої рухової

активності, порівняно з дітьми такого ж віку 70-80-х рр. ХХ ст. Варто зазначити, що саме фахівці з фізичного виховання мають найбільший арсенал інструментів щодо попередження та профілактики захворюваності (D. Sutanu, H. Brian, G. Tusharkanti, 2010; Т. Круцевич, 2003, 2009; В. Зайцев, 2012; Н. Москаленко, 2008, 2010; М. Філіппов, 2009; Л. Шахліна, 2010; С. Єрмаков, 2011). Підходи до розвитку дитини завжди привертали увагу науковців. Крім того, ця проблема є особливо актуальною на початку життя людини, коли закладаються основи функціонування організму на все життя (І. Аршавський, 1972; Ж. Козіна, 2011; К. Прусик; І. Сеченов, 1956; О. Ухтомський, 1934; С. Єрмаков). Особливої гостроти вони набувають тепер, коли з одного боку, спорт наближається до піку людських можливостей, а з іншого, досягнення цивілізації призводить до гіподинамії населення.

Науковцями в галузі психофізіології встановлено наявність взаємозв'язку між розвитком психофізіологічних здібностей та показниками інтелекту у людей різних вікових груп (Г. Коробейников, 2005, 2009, 2011; В. Лизогуб, 2009, 2011; М. Макаренко). Фахівцями дошкільного фізичного виховання вивчався розвиток психомоторних якостей (О. Сечкіна, 2009), вивчалась ефективність різних підходів до навчання рухам у взаємозв'язку з психічним, психомоторним та руховим розвитком дітей дошкільного віку (Ю. Родін, 2009) [7,с.1].

Численними дослідженнями вчених (О. Аксьонової, Є. Аркіна, Є. Вавілової, Е. Вайнруба, Л. Волкова, Т. Глушанок, Л. Гримака, Н. Денисенко, Ю. Змановського, В. Сухарева та ін.) встановлено беззаперечний вплив рухів на здоров'я дитини. Активна рухова діяльність сприяє активізації всіх головних функцій організму: дихальної, серцево-судинної, нервової тощо [5,с.14].

Однак рухова активність дошкільнят повинна мати свої межі, оптимальні для цієї вікової групи. Багаточисельними дослідженнями (А. Коробков, Б. Никитюк, О. Сухарев та ін.) встановлено, що як недостатня, так і занадто велика рухова активність призводять до негативних зрушень у стані організму дитини [3,с.5].

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Законом України «Про охорону дитинства» передбачено систему заходів щодо охорони дитинства, яка включає

забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей.

За твердженням психологів, у довгий період дитинства людина оволодіває необхідними для життя формами поведінки, досягає високого рівня розвитку порівняно з іншими істотами, у яких період дитинства відсутній або дуже короткий. Дошкільне дитинство забезпечує загальний розвиток, який слугує фундаментом для набуття спеціальних знань і навичок з різних видів діяльності.

Протягом перших років життя дитина розвивається надзвичайно стрімко, наслідком чого є грандіозні зміни у її фізичному і психічному розвитку: дитина з беспорядної істоти перетворюється на свідому людину, набуває певних якостей, які в подальшому житті лише розвиваються і вдосконалюються. Критеріями розвитку дитини є анатомічні, фізіологічні, психологічні, педагогічні, фізичні показники стану організму [9].

За твердженням психологів, молодший дошкільний вік характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку дитини. У неї вже з'являється коло елементарних обов'язків. Змінюються взаємини з дорослими, набуваючи нових форм, при яких спільні дії поступово заміщуються самотійним виконанням вказівок. Вперше стає можливим досить систематичне навчання відповідно до певної програми, хоча останню можна реалізувати лише в тій мірі, в якій вона стає власною програмою дитини (Л. Виготський).

У дітей молодшого дошкільного віку переважають особистісні мотиви: вони намагаються отримати емоційну оцінку дорослого схвалення, похвалу, ласку. Необхідність у такій оцінці настільки велика, що діти часто приписують собі позитивні якості [10,с.53].

Соціальна ситуація розвитку дитини в дошкільному віці визначається активізацією спілкування дитини з дорослими та однолітками. Спілкування з дорослими розгортається на основі значної самотійності дошкільника, розширення його пізнання оточуючої дійсності. Завдяки використанню провідного засобу спілкування – мови та постановці запитань діти поповнюють свої уявлення про світ. Дошкільники задають тисячі запитань. Таке співробітництво дитини з

дорослим має назву пізнавального спілкування. У дошкільному віці виникає й супутня форма спілкування – особистісна, яка характеризується тим, що дитина намагається обговорювати з дорослими поведінку і вчинки інших людей. Взаємини дошкільняти з дорослим набувають пізнавально-наслідувального змісту – малюк у іграх копіює діяльність значимого дорослого та задає йому велику кількість запитань. Однак наслідування дитиною дорослого поступово стає свідомим та вибірковим.

Протиріччя соціальної ситуації розвитку дитини-дошкільника полягає у розриві між його прагненням бути як дорослий і неможливістю реалізувати це прагнення безпосередньо. Єдиною діяльністю, яка дозволяє розв'язати це протиріччя, є сюжетно-рольова гра. Саме тому, що рольова гра дає дитині можливість вступити до взаємодії з такими сторонами життя, які недосяжні їй у реальній практиці, вона і є провідною діяльністю дошкільника. Основним мотивом ігрової діяльності є найкраще виконання ролі, діяти «як дорослий». Цей мотив підпорядковує собі безпосередні стосунки дитини і є провідним. З цієї точки зору, дошкільний вік – період інтенсивного засвоєння людських взаємин – норм і правил поведінки, які існують у світі дорослих. Становлення внутрішнього психічного життя і внутрішньої саморегуляції пов'язане з цілим рядом новоутворень у психіці і у свідомості дошкільника. На кожному етапі розвитку та чи інша психічна функція виходить на перше місце. Найважливішою особливістю дошкільного віку є нова система психічних функцій, в центрі якої стає пам'ять (на думку Л. Виготського).

Дошкільник набуває власного досвіду і засвоює доступний йому досвід інших, спілкуючись із дорослими, граючи в рольові ігри, виконуючи трудові доручення тощо, тобто він постійно вчиться. Крім того, в цьому віці розпочинається освоєння форм навчальної діяльності.

Навчальна діяльність – це спілкування з дорослими, які не тільки активізують, спрямовують, стимулюють дії, а й керують процесом їх формування. Діти засвоюють знання, вміння й навички, оскільки вивчають необхідні для цього дії та операції, оволодівають способами їх виконання. Серед таких дій назовемо

передусім цілеспрямоване сприймання об'єктів, виділення їх характерних ознак, групування предметів, перелік предметів, малювання, слухання музики тощо. Роль навчання в розумовому розвитку дитини молодшого дошкільного віку зростає, якщо має місце набуття не окремих знань, а певної їх системи, та формування потрібних для їх засвоєння дій (О. Запорожець та ін.).

Сенсорний розвиток дошкільника включає дві взаємозв'язані сторони – засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів та явищ і оволодіння новими діями, які дають змогу повніше та більш диференційовано сприймати світ. Найбільш доступними для молодших дошкільників сенсорними еталонами є геометричні форми (квадрат, трикутник, коло) та кольори спектра, які формують у діяльності. Прискоренню сенсорного розвитку найбільше сприяють ліплення, конструювання, малювання.

У тісному зв'язку з удосконаленням сприймання розвивається і мислення дитини. Як уже зазначалося, наприкінці раннього дитинства на основі наочно-дійової форми мислення починає складатися наочно-образна форма. У молодшому дошкільному віці має місце її подальший розвиток. Мислення стає образно-мовним, тобто таким, що спирається на образи уяви і здійснюється за допомогою слів. Усе це є свідченням того, що мислення набуває певної самостійності, поступово відокремлюється від практичних дій, у які було вплетене раніше, стає розумовою дією, спрямованою на розв'язання пізнавального мислительного завдання.

Провідну роль у розвитку пам'яті молодшого дошкільника відіграє впізнавання, але все більшого значення починає набувати відтворення. Молодші дошкільники найлегше запам'ятовують те, що справило на них сильне враження, зачепило почуття. «Пам'ять дитини – це її інтерес», – говорять психологи. Тому впродовж усього дошкільного дитинства дуже важливо зробити для дітей цікавим те, що вони повинні запам'ятати – слова, образи предметів.

Дошкільний вік науковці вважають сенситивним періодом, оскільки в цьому віці дитина більше чутлива до мовної та мовленнєвої інформації (О. Запорожець, Ф. Сохін, О. Ушакова та ін.)[8,с.3]. Молодші дошкільники задають багато

запитань, таке співробітництво дитини з дорослим називається пізнавальним спілкуванням. Якщо дитина не бачить серйозного відношення до неї як до товариша зі сторони дорослих, то у неї виникає негативізм та впертість. Існує ще й особистісна форма спілкування, яка характеризується тим, що дитина обговорює із дорослим поведінку й вчинки інших людей і своїх власних із погляду моральних норм [10,с.52].

Ми погоджуємось із думкою психологів, що у молодшому дошкільному віці зростає роль мовлення у функціонуванні мислення, бо саме воно допомагає дитині мислено («про себе») оперувати об'єктами, порівнювати їх, розкривати їхні властивості та співвідношення, виражаючи цей процес та його результати в судженнях і міркуваннях. Мотивами такої діяльності є прагнення зрозуміти явища оточуючої дійсності, з'ясувати їхні зв'язки, причини виникнення тощо. У чотири роки дитина уявляє хід практичної дії, але не вміє про неї розповісти.

Саме у молодшому дошкільному віці починає реально формуватись особистість дитини, причому цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що, відповідно, детерміновано соціальним оточенням, передусім типовими для даного етапу розвитку взаєминами з дорослими.

Важливим новоутворенням цього періоду є довільна поведінка, яку можна визначити як поведінку, яка опосередкована нормами та правилами. Вперше виникає питання про те, як треба себе поводити, тобто формується попередній образ своєї поведінки. Дитина починає опановувати і керувати своєю поведінкою, порівнюючи її з тим образом, який стає взірцем. Усвідомлення своєї поведінки і початок особистої самосвідомості – одне з головних новоутворень дошкільного віку [11].

Джерелом емоційних переживань дитини є її діяльність, спілкування з оточуючим світом. Освоєння молодшим дошкільником нових, змістовніших видів діяльності сприяє розвитку глибших та стійкіших емоцій, пов'язаних не лише з близькими, а й з віддаленими цілями, не тільки з тими об'єктами, що дитина сприймає, а й тими, які уявляє. Діяльність породжує передусім позитивні емоції,

причому своєю метою, сенсом, якого вона набуває для дитини, та самим процесом її виконання.

Зростає потреба дошкільника в товаристві ровесників, внаслідок чого інтенсивно розвиваються соціальні емоції (симпатії, антипатії, уподобання тощо). Виникають інтелектуальні емоції. У процесі спілкування дитини з дорослими формуються її моральні почуття. Урізноманітнюються прояви почуття власної гідності: розвивається як самолюбство, так і почуття сорому, ніяковості.

Важливе значення у формуванні моральних почуттів мають дитячі уявлення про позитивні еталони, що дозволяють передбачати емоційні наслідки власної поведінки, завчасно переживати задоволення від її схвалення як «хорошої» або ж невдоволення від її оцінки як «поганої». Таке емоційне передбачення грає вирішальну роль у формуванні моральної поведінки дошкільника (О. Запорожець).

Впродовж дошкільного дитинства продовжується інтенсивне дозрівання організму дитини, що створює необхідні передумови для більшої самостійності, засвоєння нових форм соціального досвіду внаслідок виховання та навчання.

У вихованні молодших дошкільників важливо створити сприятливі умови для розширення кола предметів і явищ, які вони пізнають, допомагати в ознайомленні з ними, для розвитку спілкування з дорослими й однолітками. Це особливо актуально перед вступом дитини до дошкільного навчального закладу, оскільки полегшує її адаптацію в ньому.

У складній системі взаємодії діяльностей за функціональними ознаками можна назвати пріоритетними такі види, як пізнавальна, ігрова, мовленнєва і комунікативна, оскільки вони супроводжують усі види діяльності дитини. Одним із аспектів інтеракційного підходу до діяльності дошкільника є те, що мовлення завжди входить у будь-яку інтелектуальну чи практичну діяльність. Водночас стосовно дітей дошкільного віку серед пріоритетних, стрижневих і взаємопов'язаних без сумніву є ігрова діяльність. Відтак, вивчення розвитку мовлення дітей дошкільного віку повинно відбуватись насамперед у контексті гри, в ігровій діяльності. За словами В. Яшиної, характером ігрової діяльності визначаються «функції, зміст і засоби спілкування дитини з довкіллям» [2,с.10].

Молодший дошкільний вік пов'язаний з домінуванням ігрової діяльності. На нього припадають головні досягнення дитини у пізнавальному (формується уявлення про зв'язки різних сфер дійсності, образне і початки логічного мислення, сенсорні і та інтелектуальні здібності), емоційно-вольовому розвитку (окреслюються прийоми саморегуляції, самостійність поведінки, розвиваються усвідомлена дисциплінованість, ініціативність дій, здатність до спілкування, формуються почуття обов'язку, відповідальності тощо).

Відособлюючись від дорослого, дошкільник вступає в активніші взаємини з однолітками, які реалізуються передусім у грі, де необхідно підкорятися певним правилам, обов'язковим для всіх, виконувати задалегідь визначені дії.

Ігрова діяльність надає сенсу вольовому зусиллю, робить його ефективнішим. На розвиток волі у цьому віці позитивно впливає продуктивна та трудова діяльність дитини.

Особливості соціальної ситуації розвитку дошкільнят виражаються в характерних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу [9].

Дошкільне дитинство – період інтенсивного накопичення фізичних, розумових і духовних сил. У цей час бурхливо зростає весь організм дитини, зокрема активно розвивається мозок, обумовлюючи ускладнення процесів вищої нервової діяльності

Характерне для раннього віку стрімке збільшення росту та ваги дещо сповільнюється (прискорюючись знову наприкінці дошкільного віку). Протягом четвертого року життя маса тіла дитини збільшується на 1,5-2 кг, зріст на 5-7 см; у чотири роки маса тіла дитини становить близько 16,5 кг, зріст – 102 см. Важливого значення набуває певне окостеніння скелету при збереженні хрящової будови його окремих ланок, збільшення загальної ваги м'язів (розвиток крупної мускулатури випереджує формування функцій дрібних м'язів руки). Це свідчить про те, як важливо постійно стежити за поставою, положенням тіла дитини під час сидіння, сну тощо. Нервова система малюка залишається дуже вразливою і вимагає

дбайливого ставлення до неї з боку дорослих. Удосконалюється діяльність серцево-судинної системи.

У молодшому дошкільному віці відбувається зниження порогів чутливості (зорової, слухової та ін.). Зростає гострота зору, спроможність розрізняти відтінки кольорів, розвивається звуковисотний та фонематичний слух, відчуття дотику тощо. Усі ці зміни є наслідком того, що дитина оволодіває новими способами сприймання, які мають забезпечити обстеження предметів та явищ дійсності, їх різноманітних властивостей та взаємозв'язків.

Молодших дошкільнят вже привчають до виконання окремих трудових завдань, причому розпочинають цю роботу в ігровій формі. Відсутність диференціації гри та праці – характерна особливість трудової діяльності молодших дошкільнят, яка до певної міри зберігається і в середньому та старшому дошкільному віці. В останніх випадках інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до її результатів та того значення, яке їхня праця має для інших. Діти здатні усвідомлювати обов'язковість трудових завдань і привчаються виконувати їх не тільки з цікавості, але й розуміючи їх значимість для інших людей.

Розвиток вольової сфери дошкільника відбувається через динаміку розвитку фізичних якостей дитини під впливом спеціально організованої рухової діяльності. Динаміка показників розвитку рухових якостей в дошкільному періоді розглянута в дослідженні Є. Вільчковського. Так, у 4-річних дітей виявляються найбільші темпи приросту показників сили і гнучкості [6,с.10].

Щодо виховання здорових дітей на засадах формування в них умінь і навичок здорового способу життя можна спиратись на концепції М. Амосова, В. Базарного, О. Бубогай, І. Муравова та багатьох інших спеціалістів.

**Висновки:** молодший дошкільний вік є періодом особливо помітного розумового розвитку дитини, коли закладається основа його подальшого навчання. У цей період свого життя маленькі діти вчаться поводитися з оточуючими їх предметами і речами, пізнають навколишній світ шляхом проб і помилок. У цей же період життя у дітей, які отримують емоційну підтримку, розвивається почуття

особистої та фізичної безпеки, зміцнюються їх зв'язки з членами сім'ї та навколишньою громадою. Досягнення у психічному та особистісному розвитку є передумовою для гармонійного розвитку дитини. За несприятливих умов виникають передумови для формування слабкості «Я», неспроможності майбутніх акцентуацій особистості, для невротичної поведінки у шкільному та дорослому віці. Усе це вимагає значних і послідовних зусиль рідних, вихователів, практичних психологів щодо забезпечення сприятливих умов для розвитку дитини.

### Список літератури:

1. Аблідарова А.Р. Особливості статевої соціалізації дошкільників різних етнічних груп: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / А. Р. Аблідарова – Київ, 2010. – 23 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-методичний посібник / А. М. Богуш, Н. І. Луцан. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2008. – 256 с.
3. Вільчковский Є. С. Динаміка рухової активності дітей 3-6 років / Є. С. Вільчковській // Шляхи удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку. Збірник статей. – К.: РМК Міносвіти України, 1992. – С. 5.
4. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ 2007 Образование и воспитание детей младшего возраста Издано в 2007 г. Организацией Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France.
5. Денисенко Н. Ф., Аксьонова О. П. Через рух – до здоров'я: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 88 с.
6. Кот Н. А. Виховання вольових якостей у процесі виконання фізичних вправ та в ігровій діяльності дітей / Н. Кот // Шляхи удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку. Збірник статей. – К.: РМК Міносвіти України, 1992. – С. 10.
7. Лахно О. Г. Інноваційні технології розвитку психомоторних здібностей у фізичному вихованні дітей 2-го – 5-го років життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з фізич. вихов. та спорту: спец. 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / О. Г. Лахно – Київ, 2013. – 23 с.
8. Лопатіна Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Г. О. Лопатіна – Київ, 2012. – С. 3.
9. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.- К.: «Академвидав», 2004. – 456 с. (альма-матер)
10. Потапюк Л. М. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник. – Луцьк: ПП Іванюк, 2010. – 215 с.
11. Руденко І. Особливості психічного розвитку дитини: вікові кризи, основні новоутворення, провідні типи діяльності [Електронний ресурс]: Психологічна консультація // Режим доступу до ресурсу: [http://teacher.edsp.net/index.php?option=com\\_content&view=article&id=180:2014-07-25-11-30-11&catid=1:2011-09-13-21-50 27&Itemid=2](http://teacher.edsp.net/index.php?option=com_content&view=article&id=180:2014-07-25-11-30-11&catid=1:2011-09-13-21-50 27&Itemid=2)

*Наталья Шкляр,  
г. Киев*

### **Психофизиологические особенности развития детей младшего дошкольного возраста**

*В статье представлен аналитический обзор законов и положений стратегии развития современного образования и в частности дошкольного воспитания в Украине; обозначены основные подходы воспитания ребенка дошкольного возраста; охарактеризованы психофизиологические возможности и*

*индивидуальные особенности ребенка младшего дошкольного возраста, целесообразность организации природной, социальной, предметной и развивающей среды на всестороннее развитие ребенка.*

*N.Shkliar*

***Psychophysiological characteristics of junior preschool age development***

*The article presents an analytical review of the Laws and regulations of development strategy of modern education in general and pre-school education in Ukraine in particular; it outlines the main approaches to education of a preschool age child; psychophysiological features and individual characteristics of a junior preschool age child are characterized, the expediency of creating natural, social, objective and developmental environment for all-round development of a child is shown. Special attention is focused on timely development of a preschool age child in sensitive periods of preschool childhood. It is emphasized that junior pre-school school age is a start period of intensive personality development of a child, formation of moral ideas and forms of social behavior, and a sensitive period for language and speech development. This process is closely linked with the development of emotional and volitional sphere and formation of interests and motives that is determined by social environment and relationships with adults. The dominating role of play activities and child's main achievements in cognitive (understanding of relations of different spheres of reality, creative and logical thinking, sensory and intellectual abilities) and emotional-volitional development (techniques of self-regulation, independence in behavior, conscious discipline and a sense of duty) are stated.*

***Keywords:*** *physiological characteristics, mental characteristics, junior preschool age.*

***Відомості про автора:*** Шкляр Наталія Анатоліївна

науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання АПН України міста Києва.

Домашня адреса: 02094, м.Київ, вул.Краківська, 13-б, кв.44

Робоча адреса: 04060, м. Київ, вул.Берлінського, 9

Контактный телефон: дом. 569-03-95, тел.моб.: 067-507-85-06

e-mail: [Natasha\\_Shklyar@bigmir.net](mailto:Natasha_Shklyar@bigmir.net)